

Kinga Lisowska

<https://doi.org/10.26881/pwe.2025.61.12>

ORCID: 0000-0002-8404-4363

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

kinga.lisowska@uwm.edu.pl

Polska Sobotnia Szkoła w Medway – przestrzeń rozwoju kulturowego dzieci emigrantów polskich w wieku 3–10 lat¹

Summary

Polish Saturday School in Medway – A Space for the Cultural Development of Children of Polish Emigrants Aged 3–10

The article presents the Polish Saturday School in Medway as an example of a space supporting the cultural development of Polish emigrant children aged 3–10. The research was based on qualitative methods of data collection: observation, semi-guided (problem-focused) interviews with teachers and parents, and an analysis of secondary sources. The institution pursues the goals of cultural education through the cooperation of volunteer teachers, parents and students. The results indicate that the school is dominated by a cognitive model of introduction to Polish culture, based on the systematic transfer of knowledge about language, history, literature and national traditions. Education is organized and aimed at developing cognitive competences, conducive to understanding cultural phenomena and identification with national heritage. Elements of the emotional model (celebrations of holidays, patriotic celebrations, artistic activities) support the process of internalization of values and symbols, while the behavioral component (participation in rituals and customs) complements cognitive orientation. The institution is thus a space for intergenerational and community integration, supporting bilingualism and building a bond between the culture of the country of origin and the culture of the country of settlement.

Keywords: cultural education, emigration, culture, Polonia, Polish Saturday Schools

Słowa kluczowe: edukacja kulturowa, emigracja, kultura, Polonia, polskie sobotnie szkoły

Wprowadzenie

Z danych Ministerstwa Spraw Zagranicznych wynika, że na terenie Wielkiej Brytanii działa około 180 polskich sobotnich szkół, prowadzonych przez lokalne organizacje polonijne i skupiających zarówno migrantów czasowych, jak i osiedlonych na stałe (*Polskie szkoły w UK* online). Głównymi celami szkół są: przekazywanie tradycji i kultury polskiej, nauka

¹ Praca została sfinansowana ze środków Naukowego Grantu Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Edycja nr 3.

języka ojczystego dzieci emigrantów polskich oraz przygotowanie ich do egzaminu GCSE² w zakresie języka polskiego jako języka obcego (ORPEG 2025).

Polska Sobotnia Szkoła w Medway, działająca przy Polskim Klubie w Medway, funkcjonuje od roku szkolnego 2014/2015. Obecnie do szkoły uczęszcza 25 dzieci w wieku przedszkolnym oraz 85 uczniów w wieku 7–16 lat. Są to głównie dzieci urodzone w Wielkiej Brytanii, których co najmniej jeden z rodziców jest pochodzenia polskiego (ORPEG 2025).

Analiza działań Polskiej Sobotniej Szkoły w Medway jako przestrzeni rozwoju kulturowego dzieci emigrantów polskich w wieku 3–10 lat została oparta na koncepcji systemów dynamicznych Esther Thelen (2005). W tym ujęciu przestrzeni rozwoju obejmuje dwa podsystemy: fizyczny i społeczny. Pierwszy dotyczy interakcji dziecka z otoczeniem materialnym, czyli przedmiotami, z którymi ma kontakt. Drugi odnosi się do środowiska społecznego, w którym dziecko nawiązuje relacje z osobami znaczącymi. Przestrzeń fizyczna jest zarazem przestrzenią społeczną, zorganizowaną i nasyconą przedmiotami, które zaspokajają potrzeby dziecka i są nośnikami znaczeń nadawanych przez innych (Brzezińska, Hornowska 2011: 38).

W poruszanej problematyce istotne znaczenie ma także koncepcja Lwa S. Wygotskiego (zob. Filipiak 2015: 15). Podkreśla on, że dziecko przyswaja nie tylko doświadczenia kulturowe zdobyte i przekazywane przez starsze pokolenia, ale również powszechnie akceptowane formy zachowań społecznych obecne w przestrzeniach aktywności kulturowej oraz sposoby myślenia charakterystyczne dla danej kultury i refleksji nad kulturą. Zauważa przy tym, że proces rozwoju kulturowego należy analizować, interpretować i oceniać w dwóch ujęciach. Pierwsze odnosi się do rozwoju naturalnego jednostki i skupia się na jej indywidualnych predyspozycjach oraz możliwościach. Drugie obejmuje doświadczenia nabywane w trakcie interakcji społecznych. Ta właśnie płaszczyzna stanowi fundament rozwoju funkcji psychicznych, intelektualnych, a także jest źródłem zachowań kulturowych oraz działań uznawanych za aktywność kulturową (Zaorska 2012: 30).

Działalność Polskiej Sobotniej Szkoły w Medway została przeanalizowana w zakresie kreowania przestrzeni fizycznej i społecznej, w których dochodzi do interakcji społecznych pozwalających na kształtowanie wśród dzieci zachowań i aktywności kulturowych opartych na tradycji, historii i dziedzictwie Polski.

Założenia badawcze

Celem artykułu jest przedstawienie Polskiej Sobotniej Szkoły w Medway jako przestrzeni rozwoju kulturowego dzieci w wieku 3–10 lat. Odpowiedziano na problem główny – czym charakteryzuje się Polska Sobotnia Szkoła w Medway jako przestrzeń rozwoju kulturowego dzieci emigrantów polskich w wieku 3–10 lat?; jaka jest specyfika pomieszczeń

² General Certificate of Secondary Education to ogólne świadectwo ukończenia szkoły średniej. Egzamin odbywa się w jedenastej klasie – w ostatnim roku obowiązkowej edukacji w Anglii, Walii i Irlandii Północnej.

dydaktycznych placówki i kadry placówki?; jak realizowana jest edukacja kulturowa dzieci emigrantów polskich w placówce?; jaką rolę odgrywają rodzice i nauczyciele w tworzeniu przestrzeni rozwoju kulturowego?

Badania zostały przeprowadzone na podstawie:

1. Obserwacji jakościowej opartej na dyspozycjach (por. Rubacha 2016: 130).
2. Wywiadów indywidualnych, częściowo kierowanych, skoncentrowanych na problemie, przeprowadzonych z rodzicami i nauczycielami, z wykorzystaniem dyspozycji (Rubacha 2016: 150). W wywiadach wzięło udział: 6 nauczycieli, w tym 5 kobiet i 1 mężczyzna; 1 pomoc nauczyciela; 30 rodziców, w tym 20 kobiet i 10 mężczyzn.
3. Analizy źródeł wtórnych: programu pracy placówki i poszczególnych grup oraz materiałów dydaktycznych (Rubacha 2016: 157).

Dyspozycje do obserwacji i wywiadów odnosiły się do: infrastruktury placówki, zajęć i działań społeczno-edukacyjnych prowadzonych w placówce, współpracy rodziców i nauczycieli, interakcji nauczycieli i uczniów. Dane wydobyte ze źródeł wtórnych utworzyły tekst, którego przekaz podlegał analizie w zakresie poszukiwania zmiennych jawnych i ukrytych (Rubacha 2016). Zmienne obserwowalne to wszelkie elementy programów, materiałów dydaktycznych, umożliwiające rozwój kulturowy dzieci w wieku 3–10 lat. Zmienne nieobserwowalne to kody kulturowe zapisane w programach i materiałach dydaktycznych, pozwalające na rozwój kulturowy dzieci emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii.

Badania przeprowadzono w grupie rodziców, nauczycieli i uczniów o zróżnicowanym tle kulturowym. Wśród rodziców znaleźli się przedstawiciele małżeństw dwukulturowych i wielokulturowych, z których przynajmniej jedno z rodziców ma polskie korzenie i zaadaptowało się do kultury kraju przyjmującego. Nauczyciele to osoby dwukulturowe, pochodzenia polskiego. Uczniowie natomiast reprezentują różne modele dwukulturowości (zarówno urodzeni w Wielkiej Brytanii, jak i w Polsce) oraz wielokulturowości, wynikającej z połączenia różnych kultur rodzinnych z kulturą kraju osiedlenia.

Materiał uzyskany w wyniku analizy został poddany redukcji, reprezentacji i weryfikacji danych w układzie kołowym – skróceniu według kategorii analitycznych odpowiadających problemom badawczym, z uwzględnieniem warstwowego doboru jednostek. Pozwoliło to na identyfikację elementów składających się na kontekst danych. W procesie weryfikacji zastosowano indukcję analityczną (Rubacha 2016: 259). Wprowadzono system kodowania i kategoryzacji, a kody teoretyczne zostały sformułowane w następujący sposób: pomieszczenia i sale dydaktyczne nie są w pełni przystosowane do działań dydaktycznych; nie wszyscy nauczyciele posiadają kwalifikacje do prowadzenia procesu kształcenia; edukacja kulturowa opiera się na doświadczeniu nauczycieli – wolontariuszy, którzy stosują metody poznawcze, naukę przez zabawę oraz twórczą aktywność; nauczycielami są rodzice zaangażowani w rozwój kulturowy dzieci polskich na emigracji, co oddziałuje na dynamikę interakcji w szkole. Do analizy i opracowania materiałów zebranych podczas wywiadów posłużył następujący system: numer badanego/płeć/skrót roli badanego, np. 1) nauczyciel: 1/K/N; 2) rodzic: 2/M/R.

Polskie sobotnie szkoły w Wielkiej Brytanii jako miejsca rozwoju kulturowego dzieci emigrantów polskich w wieku 3–10 lat

Historia polskich placówek edukacyjnych w Wielkiej Brytanii sięga XIX w., jednak współczesny model szkół sobotnich ukształtował się po II wojnie światowej (Zamecka-Zalas 2018: 204). Olga Zamecka-Zalas (2021: 243) podkreśla, że placówki początkowo powstawały z inicjatywy rodziców, nauczycieli i księży polskich oraz organizacji i stowarzyszeń społecznych. Nauczanie prowadzono w weekendy, w prywatnych mieszkaniach lub lokalach wynajętych od angielskich szkół, a szkoły utrzymywali przede wszystkim rodzice.

Od lat 50. XX w. placówki zaczęły działać pod patronatem organizacji emigracyjnych: Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskiego za Granicą (ZNPZ), Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, Polskiej Macierzy Szkolnej (PMS) (Howe 2016: 109). PMS z czasem przejęła funkcję instytucji koordynującej, wspierającej młodzież i nauczycieli (Chwastyk-Kowalczyk 2017: 136). ZNPZ skoncentrowało się na konkursach, odczytach i uroczystościach związanych ze świętami polskimi (Zamecka-Zalas 2021: 244).

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej znacznie wzrosła liczba dzieci polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii. Zauważono duże zainteresowanie szkołami sobotnimi, jednak w wielu placówkach brakowało miejsc. Pojawił się też problem finansowania edukacji, gdyż rodzice przyzwyczajeni do bezpłatnej oświaty w Wielkiej Brytanii, nie zawsze chcieli ponosić koszty nauki w szkołach polskich. Narastały również różnice w poziomie znajomości języka polskiego. Dzieci nowo przybyłe z Polski traktowały szkoły jako miejsce wsparcia i odpoczynku od trudów adaptacji, a uczniowie urodzeni w Wielkiej Brytanii lub już zaadaptowani postrzegali je jako dodatkowy obowiązek (Zamecka-Zalas 2021: 248). W odpowiedzi na rosnące potrzeby emigranci zaczęli zakładać kolejne placówki, co prowadziło do zróżnicowania programów nauczania i trudności organizacyjnych (Podhorodecka 2013: 27).

Obecnie szkoły sobotnie w Wielkiej Brytanii działają przy lokalnych organizacjach polonijnych, skupiających rodziny i działaczy społecznych. Zarządzane są przez rodziców i nauczycieli – wolontariuszy. Ich finansowanie pochodzi z opłat rodziców oraz wsparcia m.in. Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Wspólnoty Polskiej i Fundacji Semper oraz fundacji lokalnych (Zamecka-Zalas 2021: 249).

Nauka odbywa się głównie w soboty, a popołudniami organizowane są koła zainteresowań i zbiórki harcerskie. Do placówek uczęszczają uczniowie w wieku 7–16 lat oraz dzieci w wieku przedszkolnym – grupy są wiekowo jednorodne, ale zróżnicowane językowo. Nauczyciele zobowiązani są do posiadania zaświadczenia o niekaralności oraz kwalifikacji i kompetencji pedagogicznych. W praktyce opierają się na własnych doświadczeniach wychowawczych i legitymują się wykształceniem wyższym, najczęściej humanistycznym lub społecznym. Odpowiadają za program nauczania, opiekę nad dziećmi, przygotowywanie uroczystości i współpracę z rodzicami (Howe 2016: 110).

Sobotnie szkoły koncentrują się na kształtowaniu tożsamości kulturowej dzieci poprzez przekazywanie polskiego dziedzictwa kulturowego: języka, tradycji, zwyczajów i historii. Dzieci w wieku 3–10 lat uczą się mówić, słuchać, a następnie czytać i pisać po polsku.

Młodsze grupy poznają symbole i święta narodowe, a starsze historię Polski w kontekście dziejów Europy i świata. Celem jest wzbudzenie zainteresowania uczniów krajem ojczystym, jego położeniem geograficznym oraz kształtowanie poczucia emocjonalnej więzi i przynależności do kultury polskiej. W pracy dydaktycznej z dziećmi w wieku 3–10 lat uwzględnia się: legendy, opowiadania historyczne, historie i biografie sławnych Polaków, bajki i piosenki uznanych w Polsce twórców. Do głównych tematów, realizowanych od 6. roku życia, należą: „Moi rodzice pochodzą z Polski” i „Polska to moja ojczyzna” (Zamecka-Zalas 2021: 250).

W sobotnich szkołach rozwój kulturowy jest wspierany przez działania pozalekcyjne, które kształtują tożsamość kulturową dzieci. Organizowane są akademie, uroczystości i pikniki z okazji obchodów świąt narodowych oraz wydarzenia integrujące lokalne społeczności. Uczniowie biorą udział w obchodach patriotycznych, konkursach z zakresu znajomości języka polskiego, poetyckich i artystycznych. Przy szkołach funkcjonują drużyny harcerskie i gromady zuchowe, a w większych placówkach – zespoły taneczne i chóry wzorujące się na polskiej twórczości ludowej (Zamecka-Zalas 2021: 251).

Sobotnie szkoły tworzą wspólnoty oparte na zaangażowaniu polskich rodzin. Podczas zajęć dydaktycznych rodzice często przebywają w placówce. Komitety Rodzicielskie dbają o wyposażenie, zbierają fundusze, przygotowują wydarzenia (bale, festyny i warsztaty). Przed świętami są organizowane zajęcia, podczas których rodzice opowiadają o polskich tradycjach i wspólnie z dziećmi wykonują ozdoby lub pisanki (Zamecka-Zalas 2021: 251).

Szkoły wspierają wszechstronny rozwój dzieci: językowy, emocjonalny, społeczny i kulturowy. Dzięki zaangażowaniu nauczycieli, rodziców i wolontariuszy tworzy się środowisko, w którym dzieci czują się ważne, rozumiane i zakorzenione zarówno w polskiej tradycji, jak i w brytyjskiej rzeczywistości. Placówki te odgrywają istotną rolę w wychowaniu dzieci w wielokulturowym środowisku charakteryzującym się dwujęzycznością, tworząc rzeczywistość sprzyjającą nabywaniu poczucia przynależności do wspólnoty językowej i stanowiąc fundament rozwijania tożsamości narodowej uczniów, a także kształtując postawy społeczne oparte na współpracy oraz działaniu w grupie (Howe 2016: 110).

Polska Sobotnia Szkoła Medway – analiza badań własnych

Specyfika pomieszczeń dydaktycznych i kadry

Zajęcia Polskiej Sobotniej Szkoły w Medway odbywają się w salach lekcyjnych wynajętych od St Mary's College w Chatham – administracyjnym centrum dystryktu w hrabstwie Kent, nad rzeką Medway. Dogodna lokalizacja szkoły umożliwia łatwy dojazd uczniom z pobliskich miast, takich jak Rochester i Gillingham. Kadra placówki efektywnie wykorzystuje dostępne pomieszczenia, wyposażone w stoliki i krzeselka dostosowane do dzieci od 6. roku życia, a także tablice interaktywne i projektory. Sala gimnastyczna służy zarówno do zajęć ruchowych, jak i do organizacji uroczystości oraz konkursów. Na zewnątrz znajduje się przestronny, ogrodzony teren z boiskiem i placem zabaw.

Do głównych problemów należy fakt, że Polska Sobotnia Szkoła nie ma dostępu do sal dostosowanych do pracy z grupą dzieci najmłodszych w wieku 3–6 lat. Przed każdymi zajęciami pomieszczenie dydaktyczne wymaga przearanżowania w taki sposób, aby było odpowiednie do działań ukierunkowanych na naukę przez zabawę, muzykę i zajęcia plastyczne. Wszelkie materiały wykorzystywane w trakcie zajęć są przechowywane w specjalnie zamkniętej szafce na terenie obiektu szkoły angielskiej.

Nauczyciele zatrudniani są na zasadach wolontariatu i nie otrzymują wynagrodzenia, lecz jedynie nagrody pieniężne lub zwolnienie z opłat za uczestniczenie ich dzieci w procesie kształcenia. Najmłodszymi dziećmi opiekuje się wolontariuszka, która nie posiada wykształcenia pedagogicznego. Pracę dydaktyczną podjęła wraz z rozpoczęciem uczęszczania jej córki do szkoły. Swoje działania opiera na doświadczeniach związanych z wychowywaniem dziecka oraz na umiejętnościach i kompetencjach odnoszących się do znajomości zasad języka polskiego, kultury i tradycji polskiej. Pomocą nauczycielki jest szesnastoletnia Polka urodzona i wychowana w Wielkiej Brytanii, która nigdy nie uczęszczała do Polskiej Sobotniej Szkoły. Posługuje się językiem polskim w stopniu umożliwiającym rozmowę i pełne rozumienie wypowiedzi innych.

Grupa 55 uczniów w wieku 6–10 lat realizuje edukację w klasach I–III. W placówce funkcjonują dwie klasy pierwsze (po 12 uczniów) oraz dwie klasy drugie (po 10 uczniów), co wynika z różnic w poziomie znajomości języka polskiego, a także jedna klasa III (licząca 11 uczniów). Dzieci biorą udział w zajęciach sportowych prowadzonych przez wolontariusza, który przed emigracją pracował jako nauczyciel wychowania fizycznego w Polsce.

Za proces dydaktyczny w klasie I A odpowiada wykwalifikowana pedagożka, absolwentka studiów z zakresu pedagogiki ogólnej, resocjalizacji oraz wychowania fizycznego. Klasę I B prowadzi mama jednego ze starszych uczniów, posiadająca wykształcenie humanistyczne. Klasę II A uczy nauczycielka, która ukończyła studia w zakresie mediacji rodzinnych. Wychowawczynią klasy II B jest wolontariuszka z dziesięcioletnim stażem pracy w placówce w Medway. Klasą III opiekuje się nauczycielka z dwudziestoletnim doświadczeniem zdobytym w polskich placówkach edukacyjnych w Wielkiej Brytanii. Wychowawczynie są wspierane przez absolwentów placówki – młodzież, która ukończyła 16. rok życia, zdała egzamin GCSE z języka polskiego i przygotowuje się do podjęcia studiów.

Edukacja kulturowa dzieci polonijnych

Najmłodsze dzieci najlepiej uczą się poprzez zabawę oraz wykorzystanie elementów zajęć artystycznych. Znajomość języka polskiego nabywa jest poprzez wspólne śpiewanie hymnu Polski oraz piosenek:

- patriotycznych, dostosowanych do grupy wiekowej, tj. *Mali patrioci* (Śpiewające Brzdące), *Jestem Polakiem* (Niezwykłe Lekcje Rytmiki), *Ja jestem Polką, a ty Polakiem* (Małe Aniołki);
- współczesnych, znanych w języku angielskim z kanałów streamingowych.

Taki sposób nauczania polskiego sprawia, że uczniowie nie czują się zagubieni, gdy po raz pierwszy słyszą nowe słownictwo. Mogą je porównywać z odpowiednikami w języku angielskim i szybciej, ze zrozumieniem przyswajają treść utworów.

Bardzo to lubią. Śmieją się, skaczą i tańczą. No, szybko im się udaje zapamiętać wiele słów. Czasami to ładniej mówią niż ja. (I/K/P)

Rodzice podkreślają, że jest to ważny proces pomagający w nawiązywaniu porozumienia ich dzieci z dziadkami i innymi członkami rodziny.

Dla nas ważne jest, aby nasza córka rozumiała język polski, żeby wiedziała, co to oznacza, że język polski ma swoje historyczne korzenie. (II/M/R)

Posługiwanie się językiem polskim umożliwia budowanie poczucia przynależności do rodziny i społeczności lokalnej Polonii, a także korzystanie z dorobku polskiego dziedzictwa kulturowego. Jest to element dynamicznego procesu, determinującego kształtowanie tożsamości kulturowej najmłodszego pokolenia emigrantów, rozwijającego ich struktury tożsamościowe, otwierającego na dwu- i wielokulturowość oraz transkulturowość.

W wywiadach nauczyciele i rodzice wskazują, że dzieciom czytane są bajki, baśnie oraz wiersze w języku polskim, wpisujące się w kanon literatury małego dziecka, ale także pozycje popularne wśród polskich dzieci w wieku 3–6 lat. Do pierwszych należy zaliczyć: *Kopciuszka*, *Kota w butach*, *Brzydkie kaczątko*, *Królową śniegu*, *Jasia i Małgosię*, *Mądre bajki* czy też wiersze Władysława Bełzy, a do drugich należą serie: „Kicia Kocia”, „Pucio”, „Basia”, „Mądra Mysz”, „Franklin”. Jak podkreślają nauczyciele, utwory kształtują wśród dzieci postawy ukierunkowane na przyjaźń, szacunek i tolerancję. Uwrażliwiają na realia środowisk dwu- i wielokulturowych, w których (analogicznie do doświadczeń postaci literackich) jednostki nierzadko napotykały trudności w odnalezieniu się w zmieniającej się rzeczywistości społeczno-kulturowej. Dzięki namysłowi nad kwestiami: kim jestem? oraz jakie są moje korzenie? dzieci nie tylko uzyskują szansę na zakorzenienie w dziedzictwie kultury pochodzenia, ale również możliwość czerpania z doświadczeń pokoleń kultury kraju przyjmującego.

Z analizy dokumentu oraz wywiadów wynika, że szacunek do symboli narodowych jest wdrażany poprzez edukację plastyczną z zastosowaniem wyklejanek, wycinanek, wydzieranek oraz innych form wyrazu artystycznego o tematyce związanej z historią Polski, polskimi świętami narodowymi, tradycjami i zwyczajami. Dzieci angażują się w przygotowanie flag narodowych na uroczystości upamiętniające Święto Niepodległości, organizowane w ramach działań placówki. Otrzymują kolorowanki z postaciami ubranymi w tradycyjne polskie stroje lub obrazki przedstawiające miejsca charakterystyczne dla historii Polski, ważne zabytki dziedzictwa materialnego, wizerunki osób znaczących w rozwoju różnych dziedzin nauki w Polsce i na świecie oraz bohaterów narodowych. Wspierają starszych uczniów przy tworzeniu wieńców składanych pod lokalnymi pomnikami, upamiętniających żołnierzy poległych podczas II wojny światowej.

W klasach I–III kontynuuje się stosowanie metody nauki przez zabawę. W tym celu są wprowadzane krzyżówki, rebusy i zagadki, których tematyka koncentruje się na języku polskim, historii oraz tradycji Polski. Uczniowie chętnie uczestniczą w kalamburach, przygotowują zadania z polskiego dla swoich koleżanek i kolegów z klasy, a także biorą udział w drużynowych podchodach z zadaniami.

Zdaniem nauczycieli dzięki zabawom tematycznym dzieci poznają symbole narodowe, ważne postacie historyczne oraz wydarzenia, co pomaga w budowaniu tożsamości narodowej, w zrozumieniu, kim są jako Polacy, skąd pochodzą. Tworzenie zadań, udział w kalamburach czy wspólne rozwiązywanie zagadek rozwija umiejętność jasnego wyrażania myśli, wzbogaca słownictwo oraz uczy poprawnej polszczyzny.

Nauka przez zabawę sprawia, że chętniej przyswajają treści kulturowe, które kojarzą z przyjemnością i pozytywnymi emocjami. Nauka nie jest dla nich przymusem. (V/K/N)

Rodzice podkreślają, że zagadki i zabawy dotyczące polskich zwyczajów, legend, świąt uczą dzieci szacunku do dziedzictwa kulturowego oraz budują poczucie dumy z bycia częścią wspólnoty narodowej. Ich zdaniem zabawy zespołowe uczą dzieci działania we wspólnocie, co oddziałuje na rozwój społeczny i postrzeganie kultury jako struktury współdzielonej.

Bawią się, cieszą, śmieją. Szkoła Polska nie jest nudnym obowiązkiem, a czasem spędzonym w gronie przyjaciół. (XX/M/R)

Z wywiadów przeprowadzonych z nauczycielkami wynika, że w pracy dydaktycznej wykorzystywane są również teksty literatury polskiej, np.: *Akademia Pana Kleksa*; *Bolek i Lolek*; *Karolcia* oraz wiersze Jana Brzechwy i Juliana Tuwima. Zajęcia nie polegają tylko na nauce czytania i pracy z tekstem w języku polskim, ale również na zrozumieniu przesłań i wartości zawartych w tych utworach. Według nauczycieli analiza postaw bohaterów i podejmowanych przez nich decyzji wspiera rozwój emocjonalny i moralny dzieci, ucząc ich empatii, odwagi, współpracy oraz odróżniania dobra od zła.

Zarówno dzieci w grupie przedszkolnej, jak i wczesnoszkolnej biorą czynny udział w uroczystościach szkolnych, związanych ze świętami narodowymi oraz przedsięwzięciach ukierunkowanych na podtrzymywanie polskich tradycji. Działania te stanowią jeden z nośników wiedzy o kulturze polskiej, w tym zwyczajach panujących wśród społeczności lokalnych, w placówkach szkolnych w kraju, jak i w domowym zaciszu.

Szczególnymi wydarzeniami są rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego.

W szkole brytyjskiej nie ma zwyczaju, aby odświętnie ubrane dzieci przychodziły na początek roku albo z kwiatkami żegnały się z nauczycielem przed wakacjami. (I/K/N)

Poczet sztandarowy, hymn narodowy. Wszystkie te sprawy, związane z zachowaniem na apelu, takie jak komendy baczość, to te nasze dzieci poznają tutaj, w szkole polskiej. (II/M/R)

Tego rodzaju uroczystości kształtują u dzieci szacunek do symboli narodowych oraz hymnu państwowego. Wprowadzają całą społeczność szkolną w świat wartości i tradycji, które od pokoleń są pielęgnowane w polskich placówkach edukacyjnych. Dzieci dostrzegają, że jest to także podniosła chwila dla ich rodziców, którzy z dumą obserwują, jak ich pociechy odbierają dyplomy za udział w konkursach czy otrzymują nagrody za zaangażowanie na rzecz szkoły. Jednocześnie na każdym uroczystym apelu rozpoczynającym rok szkolny odbywa się pasowanie na ucznia, które nie występuje w angielskich placówkach edukacyjnych.

Dzieci nie mogą się doczekać, kiedy staną się pełnoprawnymi uczniami. Jest to dla nich wyjątkowe wydarzenie, poprzez które czują się bardziej związane ze wspólnotą zgromadzoną przy placówce. (III/M/N)

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że zakończenie roku szkolnego to także czas podsumowań wszelkich akcji, konkursów i działań odbywających się w placówce. Podczas głównego apelu dzieci otrzymują dyplomy i nagrody, a rodzice i nauczyciele – podziękowania. Natomiast w klasach szkolnych odbywają się spotkania, w trakcie których uczniom są wręczane świadectwa oraz upominki.

Dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym czynnie uczestniczą w cyklicznych przedsięwzięciach związanych z historią Polski, realizowanych w Polskiej Sobotniej Szkole w Medway. Do wydarzeń tych należą m.in.: Dzień Edukacji Narodowej, Narodowe Święto Niepodległości, Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”, Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, Święto Chrztu Polski, Święto Pracy, Święto Flagi Rzeczypospolitej Polskiej oraz rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Najmłodsze dzieci oraz uczniowie klas I–III angażują się w przygotowanie dekoracji szkolnych i występów artystycznych, obejmujących recytacje wierszy i wykonywanie pieśni patriotycznych. Rodzice podkreślają, że stanowi to dla dzieci duże przeżycie związane z wysiłkiem opanowania krótkiego tekstu w języku polskim i zaprezentowania go przed szerszą publicznością. Udział w takich inicjatywach sprzyja zakorzenieniu w tradycji narodowej, partycypowaniu w zbiorowej pamięci historycznej oraz kształtowaniu poczucia przynależności do wspólnoty europejskiej, której tożsamość została ukonstytuowana przez podobne doświadczenia historyczne.

Dzieci w wieku 3–10 lat wraz z całą społecznością szkolną aktywnie uczestniczą w Polonijnym Dniu Dwujęzyczności (Polish Bilingual Day), który od 2015 r. odbywa się w każdy trzeci weekend października.

Celem ustanowienia tego święta było przybliżenie Polakom żyjącym poza granicami kraju wartości i zalet edukacji dwujęzycznej. (I/K/N)

Biorą także udział w Międzynarodowym Dniu Języka Ojczystego, który przypada 21 lutego.

Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego przypomina nam, jak ważny jest język w budowaniu kultury i tożsamości. Dbając o język ojczysty, dbamy o to, kim jesteśmy jako naród. (IV/K/N)

W ramach tych wydarzeń są organizowane festyny rodzinne, w trakcie których najmłodsze dzieci i uczniowie klas I–III wraz ze społecznością szkolną przygotowują językowe stoiska edukacyjne z zadaniami i konkursami. Uczniowie mogą doświadczyć bogactwa językowej różnorodności i uświadomić sobie znaczenie języka w zachowaniu polskiego dziedzictwa kulturowego.

W placówce organizowane są wydarzenia wpisane w tradycje i zwyczaje polskie, takie jak: jasełka i spotkanie bożonarodzeniowe, Dzień Kobiet, Dzień Matki, Dzień Dziecka. Dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, wspólnie ze starszą młodzieżą szkolną, przygotowują występy artystyczne oraz kartki i ozdoby świąteczne. Wszystko odbywa się z wykorzystaniem języka polskiego, np. są śpiewane okolicznościowe piosenki: *Kiedy babcia była mała*; *Piosenka dla Dziadka* oraz kolędy polskie, np. *Cicha noc*, *Bóg się rodzi*, *Dzisiaj w Betlejem*.

Poprzez wspomniane działania uczniowie kształtują szacunek do polskiej tradycji oraz rozumieją jej znaczenie w kontekście historii i współczesności. Udział w organizacji przedstawień, występów czy wspólnych spotkań rodzinnych uczy współpracy, rozwija kreatywność, a także wzmacnia więzi społeczne wśród dzieci, rodziców i nauczycieli. Wydarzenia te stanowią także okazję do promowania polskiej kultury w środowisku brytyjskim.

W trakcie tych przygotowań jesteśmy jedną wielką rodziną – rodziną z Polski. (V/K/N)

Wszyscy się angażujemy, każdy z nas w domu ma jakieś elementy ubioru czy pomaga nauczyć się dzieciom tekstu. No, ale to jest takie piękne, jak te nasze dzieciaki się w to wszystko włączają. (IV/K/R)

Analiza źródeł i materiał zgromadzony podczas wywiadów pozwalają stwierdzić, że uczniowie biorą udział w akcjach i konkursach skierowanych do dzieci emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii. Przedstawiciele klas II i III uczestniczą w cyklicznym konkursie „Wierszowisko”, realizowanym od 2012 r. Indywidualnie i zespołowo przygotowują wiersze na temat wskazany przez organizatorów. Jednocześnie reprezentują szkołę w Konkursie Ortograficznym Szkół Polonijnych w Anglii i Walii o Złote Pióro Konsula Generalnego RP w Londynie. Nauczyciele podkreślają, że:

recytacja wierszy rozwija poczucie rytmu, brzmienia i piękna języka polskiego, a konkursy ortograficzne uczą dbałości o poprawność językową. Przekłada się to na głębsze rozumienie i szacunek do kultury narodowej. (I/K/N)

Dzieci nabywają kompetencji kulturowych, poznają wartości uniwersalne zawarte w poezji. Poprzez przygotowanie do konkursów uczą się interpretować teksty, rozumieć ich przesłanie, a także prezentować je z należytą ekspresją. To szansa – jak twierdzą rodzice – na budowanie tożsamości i pewności siebie oraz wzmacnianie poczucia własnej wartości i umiejętności występowania przed publicznością.

Rola rodziców i nauczycieli w tworzeniu przestrzeni rozwoju kulturowego

Rozwój kulturowy dzieci w wieku 3–10 lat jest efektem ścisłej współpracy nauczycieli i rodziców, którzy wspólnie tworzą spójną i bogatą przestrzeń edukacyjną. Zarówno w pracy dydaktycznej, jak i w działaniach wychowawczych kładzie się duży nacisk na naukę języka polskiego, pielęgnowanie tradycji narodowych oraz budowanie tożsamości kulturowej dzieci mieszkających poza granicami Polski.

Tworzymy jedną wielką wspólnotę. Każde dziecko jest nasze. (II/M/N)

Bez zaangażowania rodziców wiele z naszych działań nie miałyby sensu. To dzięki naszej wspólnej pracy możemy uczyć dzieci języka polskiego i przekazywać im naszą kulturę i tradycję. (IV/K/N)

Nauczyciele zaznaczają, że rodzice aktywnie wspierają proces kształcenia, uczestniczą w wydarzeniach i uroczystościach szkolnych, przygotowują dekoracje, stroje oraz dzielą się swoją wiedzą i doświadczeniami. Ich obecność i zaangażowanie wzmacniają przekaz kulturowy w placówce oraz pokazują dzieciom, że polska tożsamość jest ważną częścią ich codziennego życia.

Widać, że dla rodziców pielęgnowanie polskiej kultury ma znaczenie. Naprawdę, to buduje most między szkołą a domem. (II/M/N)

Nauczyciele są również rodzicami uczniów Polskiej Sobotniej Szkoły, kreowanie przestrzeni edukacyjnej przenoszą więc na grunt środowiska domowego. W działania edukacyjne włączają członków swoich rodzin, na stałe lub czasowo znajdujących się w Wielkiej Brytanii. W dynamice zachodzących interakcji w placówce odzwierciedla się zatem charakter rodzinnych przeżyć i doświadczeń, które pozwalają na emocjonalną integrację dzieci z kulturą przodków.

Rodzice w wywiadach podkreślają, że nauczyciele odgrywają znaczącą rolę w planowaniu i realizacji zajęć opartych na literaturze dziecięcej, historii, sztuce i zwyczajach ludowych. Poprzez zabawy tematyczne, konkursy recytatorskie, zajęcia plastyczne, wspólne śpiewanie piosenek czy naukę o polskich świętach narodowych uczniowie poznają wartości kulturowe i uczą się funkcjonowania w dwóch systemach kulturowych. Rodzice zwracają uwagę, że posiadanie przez nauczycieli własnych dzieci w placówce oddziałuje na ich zaangażowanie i empatyczne podejście do organizacji procesu dydaktycznego. Przygotowują jego elementy z uwzględnieniem indywidualnych cech i predyspozycji uczniów, gdyż znają ich i obserwują w sytuacjach pozaszkolnych.

Szkoła daje naszym dzieciom to, czego nie daje szkoła angielska, tj. kontakt z polską kulturą, historią, językiem. To ważne, że nauczyciele wkładają w to tyle serca. (XV/K/M)

Wspólne działania nauczycieli i rodziców budują środowisko sprzyjające rozwojowi kompetencji językowych i społecznych dzieci w wieku 3–10 lat oraz tworzą fundamenty dalszego świadomego ich uczestnictwa w kulturze polskiej (niezależnie od miejsca zamieszkania). Współpraca rodziców i nauczycieli jest szczególnie widoczna podczas przygotowywania i realizacji uroczystości szkolnych, świąt narodowych i wydarzeń związanych z polską tradycją.

Podsumowanie

Polska Sobotnia Szkoła w Medway to ważna przestrzeń wspierająca rozwój kulturowy dzieci polskich emigrantów w wieku 3–10 lat. Placówka stanowi środowisko, w którym przenikają się i wzajemnie oddziałują dwa podsystemy – fizyczny i społeczny (Brzezińska, Hornowska 2011: 38). Działalność szkoły w znacznym stopniu przyczynia się do podtrzymywania tożsamości narodowej uczniów polonijnych oraz wzmacniania ich więzi z kulturą polską. W badaniach potwierdzono także wysoki poziom zaangażowania nauczycieli, uczniów i rodziców w proces edukacyjny, co świadczy o skuteczności stosowanych rozwiązań dydaktycznych i wychowawczych.

W badanej placówce dominuje poznawczy model wprowadzania w polską kulturę, realizowany poprzez systematyczne przekazywanie wiedzy o języku, historii, geografii, literaturze i tradycjach narodowych. Edukacja ma charakter zorganizowany i świadomie ukierunkowany na rozwijanie kompetencji poznawczych uczniów, dzięki którym możliwe jest rozumienie zjawisk kulturowych i identyfikacja z dziedzictwem narodowym. Elementy modelu emocjonalnego, obecne zwłaszcza w obchodach świąt, uroczystościach patriotycznych i działaniach artystycznych, pełnią funkcję wspierającą proces internalizacji wartości i symboli kultury. Z kolei komponent behawioralny, związany z praktycznym uczestnictwem w polskich rytuałach i zwyczajach, uzupełnienia orientację poznawczą.

W pracy dydaktycznej wykorzystuje się metody aktywizujące oraz naukę przez zabawę, a także integruje elementy języka polskiego, historii, literatury, symboliki narodowej i tradycji świątecznych. Dzięki aktywnym formom nauczania możliwe jest skuteczne wspieranie rozwoju emocjonalnego, społecznego i językowego dzieci (zwłaszcza w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym) oraz kształtowanie świadomości znaczenia dziedzictwa kulturowego w życiu każdej jednostki. Mnogość organizowanych uroczystości, przedsięwzięć z okazji świąt państwowych oraz działań wpisanych w tradycję polską sprzyja aktywnemu zaangażowaniu dzieci we wspólne przeżywanie wydarzeń ważnych dla narodu polskiego. Jednocześnie poprzez systematyczne działania edukacyjne i społeczne szkoła jest miejscem promowania pozytywnej tożsamości dzieci emigrantów oraz wzmacniania ich więzi z krajem pochodzenia, bez osłabiania procesu adaptacji do kultury kraju przyjmującego.

W ujęciu teoretycznym zaobserwowany model funkcjonowania szkoły odpowiada integracyjnemu modelowi akulturacji według koncepcji Johna W. Berry'ego (1997), który zakłada możliwość równoczesnego utrzymywania kultury pochodzenia i adaptacji do kultury kraju przyjmującego. Działalność szkoły wpisuje się również w założenia socjalizacji

kulturowej (Filipiak 2015: 15), rozumianej jako proces wprowadzania jednostki w świat symboli, wartości i znaczeń konstytuujących daną wspólnotę. Polska Szkoła Sobotnia w Medway pełni zatem funkcję pomostu międzykulturowego, umożliwiając uczniom rozwijanie kompetencji dwukulturowych oraz świadome uczestnictwo zarówno w kulturze polskiej, jak i brytyjskiej.

Nauczyciele i rodzice wspólnie tworzą specyficzne środowisko edukacyjne oparte na współpracy, zaangażowaniu, polskiej tradycji i wartościach narodowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. W związku z tym interakcje zachodzące w przestrzeni szkoły, a także rodzinny charakter relacji między członkami społeczności przyczyniają się do wzmacniania tożsamości narodowej, rozwijania dwujęzyczności oraz kształtowania kompetencji międzykulturowych i transkulturowych wśród dzieci emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii. Budowanie trwałej i wspierającej relacji między rodzicami a nauczycielami tworzy środowisko edukacyjne, w którym dzieci czują się bezpieczne i emocjonalnie związane z kulturą pochodzenia. Włączanie zarówno rodziców, jak i uczniów w życie szkoły sprzyja integracji międzypokoleniowej oraz podtrzymywaniu ciągłości przekazu kulturowego w środowisku emigracyjnym.

Literatura

- Berry J.W. (1997), *Immigration, acculturation and adaptation*. „An International Review”, 46.
- Brzezińska A.I., Hornowska E. (2011), *Przestrzeń dziecka*. „Academia”, 21(3).
- Chwastyk-Kowalczyk J. (2017), *Polskie czasopisma emigracyjne wspierające edukację w Wielkiej Brytanii w latach 1946–2017*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 1–2.
- Filipiak E. (2015), *Budowanie rusztowania dla myślenia i uczenia się dzieci w perspektywie społeczno-kulturowej teorii Lwa S. Wygotskiego*. W: E. Filipiak (red.), *Nauczanie rozwijające we wczesnej edukacji według Lwa S. Wygotskiego. Od teorii do zmiany w praktyce*. Bydgoszcz, Agencja Reklamowo-Wydawnicza ArtStudio.
- Howe B. (2016), *Polish Education in the United Kingdom*. W: K. Zechenter (red.), *Po polsku na Wyspach. A Guide for Parents of Bilingual Children*. Londyn, PUNO.
- ORPEG (2025), *Polska Sobotnia Szkoła w Medway*. Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą. <https://www.orpeg.pl/db/web/database/entry/7390>, 17.07.2025.
- Podhorodecka A. (2013), *Ostatnie dziesięciolecie. Historia Polskiej Macierzy Szkolnej 2003–2013*. Londyn, Polska Macierz Szkolna.
- Polskie szkoły w UK* (online), Polska w Wielkiej Brytanii. <https://www.gov.pl/web/wielkabrytania/polskie-szkoly-w-uk>, 17.07.2025.
- Rubacha K. (2016), *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa, Editions Spotkania.
- Thelen E. (2005), *Dynamic systems theory and the complexity of change*. „Psychoanalytic Dialogues”, 15(2).
- Zamecka-Zalas O. (2018), *Rola rodziców i szkoły w edukacji dzieci na emigracji na przykładzie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki w Londynie*. „Wychowanie w Rodzinie”, 26.
- Zamecka-Zalas O. (2021), *Wychowanie dziecka w polskiej kulturze w warunkach emigracji na przykładzie polskich szkół sobotnich w Londynie*. „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, 20(2).
- Zaorska M. (2012), *Rozwój kulturowy dziecka w koncepcji Lwa S. Wygotskiego*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, 28.